

Akşemseddin Divanından Seçmeler II¹

Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ

Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Tasavvuf Ana Bilim Dalı

ORCID ID: 0000-0002-5736955X

Özet

Akşemseddin, bir çağı kapatıp başka bir çağı açan önemli bir tarihi hadise olan İstanbul'un fethindeki rolü ile meşhur olmuş bir şahsiyettir. Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocası olarak şüphesiz Akşemseddin'in İstanbul'un fethinde ve İstanbul'un fâtihi olan talebesinin üstünde büyük bir etkisi vardır. Talebesini İstanbul'un fethine küçük yaşlarından itibaren adeta şartlandırmış, fetih esnasında ortaya çıkan aksaklık durumlarında ve karamsarlık ortamlarında ise çözüm üretici ve teşvik edici bir rol üstlenmiştir. Fakat Akşemseddin, meşhur olduğu bu yönünün ötesinde daha bilinmeyen birçok başka yönüyle adeta bir deryadır. Yazarlığı, tabiiyeti, şairliği ve tasavvufi kişiliği ile ardında birçok eser bırakmıştır. Yaşamı süresince 19 adet eser kaleme almıştır. Eserlerinin çoğunluğu dini ve tasavvufi içeriklidir. Mâdetü'l-Hayat adlı eseri tıp ve eczacılık ile ilgilidir. Bu eserinde, mikrobun ayrıntılı bir şekilde tarifini yapmaktadır. Bilim tarihinde mikrobun tanımını ilk yapan kişi olarak Fransız mikrobiyolog Pasteur kabul edilmektedir. Fakat Akşemseddin'in, tıp ve eczacılık ile ilgili eserinde Pasteur'dan yaklaşık 500 yıl önce mikrobun tanımını ve bulaşıcı hastalıkların kişiden kişiye nasıl geçtiğini ayrıntılı bir şekilde izah ettiği görülmektedir. Ayrıca yaklaşık 50 yıl kadar önce Akşemseddin'e ait 38 adet şiirin olduğu keşfedilmiştir. Ankara Milli Kütüphanede Akşemseddin'e ait bu şiirler mevcuttur. Bu şiirlerin hepsi tasavvufi ve dini muhtevalı şiirlerdir. Biz bu çalışmamızda Akşemseddin'e ait 38 adet şiirden 6 tanesini ele almaktayız. Bu çalışmada, şiirlerin latinizesi ve Türkçe'ye çevirisi ile birlikte sonuç bölümünde bu altı şiirin kısa bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akşemseddin, Şiir, Eser, Latinize, Tasavvuf.

Selections from the Akşemseddin Poetry Work II

Abstract

Akşemseddin is an eminent figure, who has become famous for his role in the conquest of Istanbul, which is the beginning of a new age. As a teacher of Fatih Sultan Mehmet, Akşemseddin surely has a lasting impression on his student and the

¹Bu makale, Akşemseddin'e ait olduğu mahlaslarından kesin olarak bilinen 38 adet şiirin, 4 farklı uluslararası sempozyumda sunulmuş 6 tanesinin latinizesi, dil içi çevirileri, şiirlerin kısa özetleri ve sonuç kısmında kısa bir değerlendirmesi şeklinde oluşturulmuş bir makaledir. Bu makalede kullanılan 6 adet şiirin 2 tanesi, 23-24-25 Mart 2019 tarihinde Antalya'da düzenlenen 5. Uluslararası İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumunda "Akşemseddin Divanından Örnekler -IV-" başlığı ile sunulmuş ve ilgili sempozyum kitabında tam metin bildiri olarak basılmıştır. Bu bildiri de latinize edilen şiirlerin orijinal el yazma görüntü nüshaları da aynı bildirinin ekler kısmında yer almaktadır. Yine bu makalede kullanılan 6 adet şiirden 2 tanesi ise Fransa'nın başkenti Paris'te 11-12-13 Ekim 2019 tarihlerinde 2. Erasmus Uluslararası Akademik Araştırmalar Sempozyumunda "Akşemseddin Divanından Örnekler -VI-" başlığı ile sunulmuş ve ilgili sempozyum kitabında tam metin bildiri olarak basılmıştır. Bu bildiri de latinize edilen şiirlerin orijinal el yazma görüntü nüshaları da aynı bildirinin ekler kısmında yer almaktadır. Ayrıca yine bu makalede kullanılan 6 adet şiirden son 2 tanesi ise Antalya'da 28-29-30 Ekim tarihlerinde düzenlenen 11. Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresinde, "Akşemseddin Divanından Örnekler -VII-" başlığı ile sunulmuş ve ilgili sempozyum kitabında tam metin bildiri olarak basılmıştır. Bahsi geçen bu bildirilerdeki şiirler dini-tasavvufi yorumlar eşliğinde 17-18 Eylül 2020 tarihinde V. Uluslararası Yönetim ve Sosyal Bilimler Kongresi'nde covid-19 salgını nedeniyle zoom üzerinden sözlü sunulan fakat ilgili bildiri kitabında yayınlanması yerine sempozyum yürütme kurulunun sunduğu imkan doğrultusunda makale olarak UYSAD dergisinde makale olarak yayımlanmaya karar verdiğimiz 6 adet şiir, "Akşemseddin Divanından Seçmeler -II-" başlığıyla makaleleştirilmiştir. Bu bildirilerde latinize edilen şiirlerin orijinal el yazma görüntü nüshaları aynı bildirilerin ekler kısmında yer almaktadır. Bu nüshalar ilgili sempozyumların basılı kitaplarında yer aldığından bu makale çalışmasında onlara tekrar yer verilmemiştir. İlgili araştırmacıların bahsi geçen basılı sempozyum kitaplarına ulaşarak şiirlerin orijinal nüshalarını görmeleri mümkündür.

conquering of Istanbul. He almost conditioned him for the conquest of Istanbul since his early ages. He encouraged and created solutions in the event of trouble and pessimism that occurred during the conquest. Yet, Akşemseddin, beyond his role mentioned above, is a kind of ocean with his many unknown characteristics. He wrote nineteen works throughout his life. His work "Maddetü'l-Hayat" is on medicine and pharmacy. In this work, he makes a detailed description of "microbe". French microbiologist Pasteur is accepted to be the first man who described the "microbe". However, Akşemseddin comprehensively described the microbe and explained how infectious diseases passes from person to person in his mentioned work about five hundred years earlier than Pasteur. It was also discovered that there were 38 poems of Akşemseddin about 50 years ago. These poems belonging to Akşemseddin are available in the Ankara National Library. All of these poems are mystical and religious poems. In this study, we deal with 6 of 38 poems belonging to Akşemseddin. In this study, a brief evaluation of these six poems is made in the conclusion section, together with the Latin of the poems and their translation into Turkish.

Keywords: Akşemseddin, Poetry, Work, Latinise, Sufism.

GİRİŞ

AKŞEMSEDDİN KİMDİR?

Akşemseddin hicri 792/miladi 1389 veya 1390'da Şam'da doğmuştur (Cebecioğlu, 2001: 78; Yıldız, 2017: 12). Akşemseddin'in Çorum'un Osmaniç ilçesinde doğduğunu iddia eden kaynaklar da mevcuttur (Çankaya, 2003: 5; Yıldız,2019:39). Fakat Şam doğumlu olduğu yönünde nerdeyse ittifak derecesinde bir görüş birliği bulunmaktadır. Zira en eski kaynaklarda bile Akşemseddin'in yedi yaşına kadar Şam'da kaldığı hafızlığını babası Şeyh Hamza nezaretinde yedi yaşında Şam'da tamamladıktan sonra babası ile birlikte Anadolu'ya göç ettiğini bildirmektedir (Hacı Ali, ty: 499b; Yıldız,2019:39). Akşemseddin'in soyunun ilk halife Hz. Ebu Bekir'e (ra) dayandığı da kaynak eserlerde ifade edilmektedir (Hacı Ali, ty: 499b; Yıldız,2019:39). Akşemseddin'in kendinden sonraki soyu da yedi tane erkek çocuğu sayesinde günümüze kadar gelmiştir (Çelik, 2011: 94; Yıldız,2019:39). Akşemseddin babası ile Anadolu'ya göç ettikten sonra azimli çabaları neticesinde meşhur bir müderris olmayı başarmıştır. Çorum Osmaniç medresesi başta olmak üzere birçok medresede müderrislik yapmıştır (Lamiî Çelebi, 1993: 685; Yıldız, 2017:16). Hacı Bayram Veli ile yolları kesiştikten sonra Akşemseddin lakabını almış, kısa sürede Hacı bayram Veli'nin halifesi olma şerefine nail olmuştur. Mürşidi Hacı Bayram Veli'nin işaretini üzerine bizzat 2. Murat tarafından İstanbul'un fatihi Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocalığı görevine atanmıştır (Karaman, 2018: 26-27; Yıldız,2019:40). İstanbul'un fethinde büyük yararlılıklar gösteren Akşemseddin gösterdiği bu yararlılıklar sebebiyle İstanbul'un manevi fatihi unvanını bile elde etmiştir. İstanbul'un fethinden sonra tasavvuf yoluna girmek istemiş fakat hocası Akşemseddin tarafından bu isteği geri çevrilmiştir (Karadeniz, 1964: 256; Yıldız,2019:40; Erkaya,2019:357). Akşemseddin'in vefat tarihi hicri 863/miladi1459 senesidir (Ayvansarâyî, 1375: 3a; Yıldız,2019:40). Kabri de Göynük'te kendi yaptırdığı mescidin yanı başındadır (Cebecioğlu, 2001: 86). Akşemseddin ardında birçok eser bırakarak gitmiştir. Risaletü'n- Nuriyye, Def'u Metaini's-Sûfiyye, Risale-i Zikrullah, Risale-i Şerh-i Akval-i Hacı Bayram-ı Velî, Telhisu Def'u-Metain, Makâmâtü'l- Evliyâ, Mâddetü'l-Hayat, Risâletü'd-Dua, Fâl'i Mushaf-ı Kerim, Nasihatnâme-i Akşemseddin, Kimyâ-yı Sa'âdet Tercümesi, Risâle Fi't-Tasavvuf, Mücerrebât ve Mektûbât eserlerinden bazılarıdır (Yıldız, 2016: 215-223; Yıldız, 2019: 40). Bu eserlerinin yanında mahlaslarından kesin olarak kendisine ait olduğu bilinen 38 adet şiiri bulunmaktadır.

AKŞEMSEDDİN DİVANINDAN SEÇMELER

Akşemseddin Divanı olarak isimlendirdiğimiz divanda, 38 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirler yaklaşık 50 yıl kadar önce Ankara Milli Kütüphanesi müdiresi Müjgân Cumbur tarafından keşfedilmiştir. Bu şiirler Kemal Eraslan tarafından edebi açıdan incelenmiştir (Eraslan, 1984). Dini-tasavvufi içerikli olmasına rağmen bu şiirler tam olarak tasavvufi açıdan irdelenmemiştir. Ayrıca bu şiirlerin günümüz Türkçesi'ne dil içi çevirisi de tam olarak yapılmış değildir. Bu çalışma bu boşluğu bir nebze de olsa doldurmak amacını gütmektedir. Akşemseddin'e ait bu 38 adet şiir Ankara Milli Kütüphane

kayıtlarında mevcuttur. İstenildiği takdirde, el yazma orijinal görüntü kayıtları CD'ye aktarılarak araştırmacılara kütüphane müdürlüğü tarafından verilmektedir.

• **BİRİNCİ ŞİİRİN LATİNİZESİ**

- 1- Sînelerin 'ışk elinden itdi biryân sûfiler;
Dîdelerin hicr elinden itdi giryân sûfiler.
- 2- Perde-i nefsi geçübün Ka'be-i kalbe irüp;
Ol haremde nefslerini itdi kurbân sûfiler.
- 3- Baş u cânlar terk idüben döstlerini gördiler;
Şol cemâl-ı lâ-yezâlî cân u cânân sûfiler.
- 4- Kendülerden kendülere seyr ü seyrân itdiler;
Kendülerde gördiler hem nûr-ı Yezdân sûfiler.
- 5- Hem cihânı gördiler kim cümle esmâ zıllıdur;
Zıllı koyup buldılar hoş dâr-ı Sübhân sûfiler.
- 6- 'Ayn-ı tevhîd açılıban gördiler kim kâyinât;
Cümle esmâ vü mezâhir zât-ı Sübhân sûfiler.
- 7- Mâ-sivâyı terk idüben buldılar ma'şûkların;
Pes anunla bâkî kalup itdi cevlân sûfiler.
- 8- Her neye kim bakdılarsa gördiler şehlerini;
Enfûsî âfâk içre mest ü hayrân sûfiler.
- 9- Kendülere 'âşık oldı fî'l-hakîka kendüler;
Pes anun-çün kendülere itdi seyrân sûfiler.
- 10- Cân u cismi çün münevver itdiler envârıla;
Dü-cihânda oldılar hoş Şems²-i tâbân sûfiler.
- 11- Çün-ki mir'ât oldılar esmâ vü zâta âşikâr;
Oldılar pes dü-cihânda Hakk'a bürhân sûfiler.

• **BİRİNCİ ŞİİRİN TÜRKÇE DİLİÇİ ÇEVİRİSİ**

- 1- Sûfîler, aşk elinden göğüslerini kebab ettiler; ayrılık elinden de gözlerini ağlayıcı kıldılar.
- 2- Sûfîler, nefis perdesinden geçerek gönül Kâbe'sine varıp; o haremde (kutlu yerde) nefislerini Hakk yolunda kurban ettiler.
- 3- Sûfîler, baş ve canlar terk ederek; zevalsiz (sonu olmayan) güzelliğe sahip can ve canan (sevgili) olan dostlarını Hakk'ı gördüler.
- 4- Sûfîler, kendilerinden kendilerine dolaşıp (varıp); Hakk'ın nurunu kendilerinde gördüler.
- 5- Sûfîler, âlemin, Hakk'ın adlarının gölgesi olduğunu gördüler; gölgeyi terk edip hoş (bir yer olan) Hakk'ın katına vardılar.
- 6- Sûfîler, birleşme gözü açılınca kâinatın büsbütün; Hakk'ın zatının ad ve belirtisinden ibaret olduğunu gördüler.

² Çalışmamızda birinci şiirde geçen bu Şems ifadesi, Akşemseddin'in aynı zamanda bu birinci şiiri kendisinin yazdığını belgeleyen mahlasıdır.

- 7- Sûfiler, Hak'tan başka olan her nesneyi (dünya ile ilgili nesnelere) terk ederek sevgililerini (Hakk'ı) buldular; onunla sonsuz hayata ulaşıp, dolaştılar.
- 8- Nefis ufuklarından esrik ve şaşkın olan sûfiler; her neye baktılsa, padişahları olan Hakk'ı gördüler.
- 9- Hakk'ta kendilerine yine kendileri âşık oldular; onun için sûfiler yine kendilerine döndüler.
- 10- Sûfiler, can ve cisimlerini Hakk'tan gelen nurla aydınlattılar; iki cihanda parlak bir güneş hâline geldiler.
- 11- Sûfiler, açık bir biçimde Hakk'ın zatına ve adlarına bir ayna oldukları için; cihanda Hakk'ın varlığına kanıt oldular.

Akşemseddin'in şiirlerinde aşk teması olmazsa olmaz bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada birinci şiir olarak ele aldığımız sûfilere atfen yazdığı bu şiirinde Akşemseddin, sûfilerin aşksız menzile varamayacağını, aşk aracılığı ile nefis engelini devre dışı bırakabileceklerini ifade etmektedir. İçlerindeki ilahi cevhere ulaşma yolculuğunda büyük engel olan nefis yani benlik engelinin ortadan kaldırılabilmesi için sûfinin aşk aracından mutlaka faydalanması gerektiğini Akşemseddin ısrarla ifade etmektedir. Bu şiirinde ayrıca Akşemseddin, sûfinin içindeki özüne aşk vasıtasıyla nefis engelini aşarak kavuştuğunda, aslında tüm âlemin bir gölge, gerçeğin ise sadece ve yalnızca Allah azze ve celle olduğu gerçeğini idrak edeceğini ifade etmektedir. Kalp gözü açılan sûfi, esasında her şeyin Allah'ın bir tecellisi olduğunu, eskiden gerçek sandıklarının hayal, hayal sandıklarının ise gerçek olduğunun farkına varacağını ifade etmektedir. Aşk ile nefisini devre dışı bırakan sûfi artık içindeki öze aşına olduğunda kendi özü olan bu gerçeğe de âşık olacağından ve tamamen Allah ile özdeşleşeceğinden iki cihanda da Allah'ın nurunu parlatan bir fener gibi çevresini aydınlatacağını ifade etmektedir.

• İKİNCİ ŞİİRİN LATİNİZESİ

- 1- Her gice direm ki yarın terk idem sevdâsını;
Subh olıcak tâzeler 'ışkı girü ğavğâsını.
- 2- Hiç nedendür bilmezem bu bağrımın kanı benüm;
Gözlerümden turmaz akar kim bilür nolasını.
- 3- Başımın sevdâsını bilmez meger hâldeş olan;
Kandurur hâldeş bulam silse gönüm pâsını.
- 4- Başımı top îledüm çevğân-ı 'ışka çalmağa;
Nîk-nâmı nilerem nûş îledüm deryâsını.
- 5- 'Âşıkâ cânlar sezâdur dôsta kurbân itmeğe;
Varlığın itsün umarsa vaslına iresini.
- 6- Bahr-ı 'ışkdur mahv iden zulmâtı mümkün varlığım;
Geydim esved eski hırka ya'nî tutdum yasını.
- 7- Şems³ eger ölürse ayruk kimse yasın tutmasın;
Ne 'azâ Sultân Mahmûd gel dise Ayâs'ını.
- 8- Yâ İlâhî umaruz fazlıla cûdun bol durur;
Sen hemîşe benliğim alıp seni viresini.

³ Çalışmamızda ikinci şiirde geçen bu Şems ifadesi, Akşemseddin'in aynı zamanda bu ikinci şiiri kendisinin yazdığını belgeleyen mahlasıdır.

• **İKİNCİ ŞİİRİN DİLİÇİ ÇEVİRİSİ**

- 1- Her gece yarın sevdasını bırakayım, bırakacağım derim; yarın olunca, O'nun aşkı yine kavgasını yeniler.
- 2- Benim bu bağrımın kanı nedendir, bilmem; gözlerimden akar gider, ne olacağını kimse bilmez.
- 3- Başımın sevdasını halimden anlayandan başkası bilmez; nerededir halimden anlayan onu bulsam da gönlümün pasını silse.
- 4- Aşk çevgenine (sopasına) çalması için başımı top eyledim; iyi adı neyleyeyim denizi içtim.
- 5- Âşığa, dosta kurban etmek için canlar yaraşır; vaslına ereceğini umuyorsa varlığını iletisin.
- 6- Mümkün varlığımın karanlıklarını yok eden aşk denizidir; kara eski yelek giydim, yani yas tuttum.
- 7- Güneş ölürse başka kimse yasını tutmasın; Mahmut'un Ayas'ına gel dese başın sağ olsun ne demek?
- 8- Ey İlahî, umarız ki fazlın ile cömertliğin bol olsun, Sen her zaman benim benliğimi alıp kendi kaleni bana veresin.

Bu çalışmada ikinci şiir olarak ele aldığımız bu şiirinde Akşemseddin, aşk acısı temasını ele almaktadır. Akşemseddin'in bu şiirine göre aşk acısı, âşığı üzse de âşık ondan kurtulmak istemez. Aşkın dardını çeker, dertleşmek ister ama aşksız ve aşkın acısı olmaksızın olmayacağını da bilir. Âşığın hedefi, aşkın acısıyla kavru olarak benliğinden sıyrılıp maşukuna vâsil olmaktır. Bunun için Allah'a bol dua ederek Allah'ın ilahi aşkla yüreğini doldurup, kendisinde âşığı yok etmesini istemektedir.

• **ÜÇÜNCÜ ŞİİRİN LATİNİZESİ**

- 1- "Mak'ad-ı sıdkı" dilersen olasın Allâh'ıla
Sen tebettül ile ana 'ışk-ı derd-i âhıla
- 2- Mâ-sivâdan kalbünü ger sen musaffâ idesin
Sâfî vü sûfî olıban kalasın ol şâhıla
- 3- Mâl u milk ü cân u başı terk idesin dâst-içün
Halk içinde 'izzeti vü rif'atı hem câhıla
- 4- Sen hevâ-yı nefsile sandun tasavvuf bulasın
Yohsa dünyâ sevgüsü-le işbu lu'b u lâhıla
- 5- Sen hevâ-yı nefse uydun sanma uydun Tanrı'ya
Nefs hevâsı seni ilter hâviyeye câhıla
- 6- Bâtının çün tolu durur cümle esnâb-ı hevâ
N'ola dirsek zâhirâ sen baş salarsun vâhıla
- 7- Ey dirîğâ bunların sen 'abdı oldun ey fakîr
Ol hudâ'dur böyle diyen şeh Habîbu'llâh'ıla
- 8- Kilset-i nefsi yakuban putları ile harâb
Yohsa kalursın cehennem içre sen ey vâhıla
- 9- Şems⁴ hevâ-yı nefsi terk idüp tasavvuf bulasın
Her kim iderse tasavvuf yürürsün bu râhıla

⁴ Çalışmamızda üçüncü şiirde geçen bu Şems ifadesi, Akşemseddin'in aynı zamanda bu üçüncü şiiri kendisinin yazdığını belgeleyen mahlasıdır.

• **ÜÇÜNCÜ ŞİİRİN DİLİÇİ ÇEVİRİSİ**

- 1- Sadıklık meclisini dilersen Allah ile ol; sen ah derdinin aşkıyla kendini ona ada.
- 2- Gönlünü meşguliyetlerden arındırırsan; temiz ve bilge olup o han ile kalırsın.
- 3- Maldan mülkten candan baştan dost için geç; halk içinde ağırlandıktan, yükseklikten mevkiden de.
- 4- Sen canının isteğiyle mi; yoksa bu dünya sevgisiyle bu oyun ve eğlence (?) ile mi bilgeliği bulacağını sandın?
- 5- Sen canının isteğine uydun, Tanrı'ya uyduğunu sanma; canın isteği seni Haviye'ye bir dereceyle iletir.
- 6- Madem için tümünden zevk putlarıyla doludur; görünürde sen vah ile boyun sunarsın dersek ne olur?
- 7- Ne yazık! Ey yoksun! Sen bunların kulu oldun; böyle diyen Allah'ın sevgilisi olan han ile Tanrı'dır.
- 8- Nefis kilisesini yakıp putları kır; yoksa ey can, cehennem içinde vah ile kalırsın.
- 9- Güneş, nefsin isteğini bırakıp bilgeliği bul; değme kişi bilgelik ederse bu yolla yürüsün.

Bu çalışmada üçüncü şiir olarak ele aldığımız bu şiirinde Akşemseddin, nefsin aldatıcılığı temasını işlemektedir. Allah rızasını kazanmanın yani doğruluk meclisinin üyesi olmanın Allah aşkıyla kişinin kendisini O'na adamasıyla olacağını ifade etmektedir. Ayrıca bu hedefe ulaşabilmek için boş meşguliyetlerden yüz çevirmek ve icabında maldan mülkten ve yüksek mevkilerden feragat etmek gerektiğine işaret etmektedir. Nefsinin yani canının isteği doğrultuda yaşayarak Allah'a ulaşmak bir köşede dursun, bu şekilde doğrudan Haviye cehennemine yuvarlanılacağını ifade etmektedir. İçindeki nefis putunu kırmadan Allah'ın rızasına girmenin mümkün olmadığını şiirinde kendi nefesine de söyleyen Akşemseddin, Haviye çukurundan kurtulup, ah vah etmemek için nefse karşı durup bilgiğe ulaşılması gerektiğinden bahsetmektedir.

• **DÖRDÜNCÜ ŞİİRİN LATİNİZESİ**

- 1- Her-ki bunda 'ışk-ı Hakk'a yâr olur
Oldur ol kim sâhib-i esrâr olur
- 2- 'İşka inkâr îleyen âdam degül
Yâr sanma anı kim ağyâr olur
- 3- Cân virüben 'ışkı satun ala gör
Sanma bundan assılu bâzâr olur
- 4- Derdümen olğıl ki dermân bulasın
Yohsa bî-derde kaçan tîmâr olur
- 5- Yâr derdinden eger bîmârsan
Kim yine tîmâr iden dil-dâr olur
- 6- 'Âşık olan kişide olur nişân
Gözi yaşlu vü özi bîmâr olur
- 7- Varlığın hâk ile sen ey Şemse'd-dîn⁵
Hâk olanlar yarın anda var olur.

⁵ Çalışmamızda dördüncü şiirde geçen bu Şems'd-dîn ifadesi, Akşemseddin'in aynı zamanda bu dördüncü şiiri kendisinin yazdığını belgeleyen mahlasıdır.

• **DÖRDÜNCÜ ŞİİRİN DİLİÇİ ÇEVİRİSİ**

- 1- Kim burada Gerçek aşkına yar olursa; o sırların özüne vâkıf olur.
- 2- Aşka inkâr eyleyen adam değildir; onu yakınının sanma eldir.
- 3- Can ver aşkı satın al; bundan ötesi güzel pazar olur sanma.
- 4- Dertli olursan derman bulursun; yoksa dertsiz derman nasıl bulunur.
- 5- Yar aşkıdan hastaysan; da yine ilâcı vardır.
- 6- Âşık olan kişide işaret bulunur; gözü yaşlı özü yaşlı olur.
- 7- Ey din güneşi sen varlığını toprak eyle; toprak olanlar yarın orda var olur.

Bu çalışmada dördüncü şiir olarak ele aldığımız şiirinde Akşemseddin, yine aşktan ve aşk acısının öneminden bahsetmektedir. Aşkı inkâr eyleyenin doğru yolda olmadığını, ilahi aşk ile yanıp tutuşan kişinin ilahi sırlara vakıf olacağını savunur. Aşğın nişanının gözyaşı ve gönül yası olduğunu ifade eden Akşemseddin, benliğinden sıyrılan başka ifadeyle varlığını toprak edip yok edenin istikbalinin parlak olduğunu ifade etmektedir.

• **BEŞİNCİ ŞİİRİN LATİNİZESİ**

- 1- Çün sâkî-yi bezm-i ezel sundı bize peymâneyi
Ol mestlikile tâ ebed terk itmezüz mey-hâneyi
- 2- Fâyide kılmaz ‘âşıkâ zâhidlerün efsânesi
Var sen ey zâhid fâriğ ol hîç söyleme efsâneyi
- 3- Kûy-ı harâbâtîlerün rüsvâlık olur hâsılı
Zîrâ halk içinde Hak ‘uryân ider dîvâneyi
- 4- ‘İşkun meyinden her kişi kim içmedi olmaz ‘aceb
Gördüğü dem ta’n itdüğü bir ‘âşık-ı mestâneyi
- 5- ‘İzzet ki ey Şems⁶ her evün ma’mûrına olur velî
Kim genc-i penhân istese hor görmesün vîrâneyi

• **BEŞİNCİ ŞİİRİN DİLİÇİ ÇEVİRİSİ**

- 1- Başlangıçsızlık (ezelilik) derneğinin su sulayıcısı bize kadehi sundu ya; artık o sarhoşlukla sonsuza dek meyhaneyi bırakmayız.
- 2- Züht ehlinin masalı âşığa yarar sağlamaz; ey zâhit, sen var o masalı hiç okuma.
- 3- Meyhane semti müdavimlerinin kazancı zillettir; zira Hak deliyi halk içinde çıplak eyler.
- 4- Aşkın şarabından içmeyen kimsenin; mestane âşığı gördüğü zaman dil uzatmasına şaşılmaz.
- 5- Ey Güneş, her evin sağlamına değer verilse de; gizli gömü isteyen yıkık evi küçük görür.

Bu çalışmada beşinci şiir olarak ele aldığımız şiirinde Akşemseddin, ezeli yani sonsuz olan Allah’ın elinden aşk şarabını içen kişinin bu yoldan asla vazgeçemeyeceğinden, şekilsel ibadetlerin ötesine geçemeyen züht ehlinin ise âşıkların halinden anlamayacağından bahsetmektedir. Aşk ehlinin hali görünürde zillet gibi görünse de bu böyle değildir diyen Akşemseddin, bu durumu aşk ehlinin olmayan kimsenin anlamasını beklememek gerektiğini de ifade etmektedir.

⁶ Çalışmamızda beşinci şiirde geçen bu Şems ifadesi, Akşemseddin’in aynı zamanda bu beşinci şiiri kendisinin yazdığını belgeleyen mahlasıdır.

• **ALTINCI ŞİİRİN LATİNİZESİ**

- 1- Ey ki derdün bu benüm derdüme dermân eyledüm
Vey ki zikrün 'ışk içinde mûnis-i cân eyledüm.
- 2- Sînemi 'ışkun odına câna biryân eyleyüp
Gözlerümün yaşını hicrünle 'ummân eyledüm.
- 3- Sad-hezârân 'ıyd-ı 'ışka ben de İsmâ'il'üvâr
Başımı itdüm fidâ vü cânı kurbân eyledüm.
- 4- Hem şehem bâzâr-ı 'ışkda bende-cân-bâz olıban
Dilde zikri dâyimâ Allâhu Sübhân eyledüm.
- 5- Şâha 'uşşâkun içinde "Fakru fahr'" nefhasın
Ben gedâ da uruban 'âlemde i'lân eyledüm.
- 6- Çün-ki sen sandun şarâb-ı şevk-ı 'ışkun cur'asın
Aldum içdüm câm-ı 'ışkdan mest ü hayrân eyledüm.
- 7- Ben şarâb-ı 'ışkı içüp hoş selâmet oluban
Fısk u zühdi şerr ü hayrı küfr ü îmân eyledüm.
- 8- Şâha 'ışkun girişme itdi câna şöyle kim
'Âr u nâmûs-ıla nâmı cümle tâlân eyledüm.
- 9- Ben anun 'ışkı şarâbın içiben her dem-be-dem
Şeh cemâlın görmeg-içün 'Arş'ı meydân eyledüm.
- 10- Çün-ki kalbüm mâ-sivâdan 'ışk münezzehe iledi
Dâyimâ şâhen-şehi ben bende mihmân eyledüm.
- 11- Murğ-ı kudsam bu kafasda hem şehin-şeh mazharı
Ol benümle ben anunla bunda cevân eyledüm.
- 12- Çün-ki buldum ben tecellî ol cemâl-ı şâhdan
Zerresiyem nola beni Şems⁷-i tâbân eyledüm.
- 13- Her-ki tâlib olsa benden ol cemâlun nûrına
Kanda girçeklik bulursam ben de ihsân eyledüm.

• **ALTINCI ŞİİRİN DİLİÇİ ÇEVİRİSİ**

- 1- Ey! Derdini benim derdime derman eylediğim (sen); Ey! adını aşk içinde can yoldaşı eylediğim (sen).
- 2- Bağrımı aşkının oduna cana kebab eyleyip; gözlerimi yaşını ayrılığınla engin deniz eyledim.
- 3- Yüz binlerce aşk bayramına ben de İsmâ'il⁸ gibi; başımı verip canımı kurban eyledim.

⁷ Çalışmamızda altıncı şiirde geçen bu Şems ifadesi, Akşemseddin'in aynı zamanda bu altıncı şiiri kendisinin yazdığını belgeleyen mahlasıdır.

⁸ İbrahim Peygamberin oğlu İsmail'i Allah için kurban etmesine benzer şekilde ilahi aşk için Akşemseddin kendi nefsinin kurban ettiğini ifade etmektedir.

- 4- Ben de can baz olup aşk pazarında han oldum; boyna adı dilde Allah'ı tespih eyledim.
- 5- Ey şah, âşıkların içinde "yoksulluk övüncümdür" soluğunu; ben yoksul da vurup âleme gösterdim.
- 6- Çünkü sen takdir eyledin aşk tutkusu şarabının yudumunu; aşk kadehinden alıp içtim esrik şaşkın eyledim.
- 7- Ben aşk şarabını içip güzelce kurutulup; bozgunculuğu ve el etek çekmeği kötüyü ve iyiyi küfür ve iman yaptım.
- 8- Ey! Şah, aşkın cana öyle bir cilve yaptı ki; utanç ve san'ı hepten darma dağın ettim.
- 9- Ben onun aşkının şarabını içip her dem; Şah'ın yüzünü görmek için Arş'ı yer edindim.
- 10- Gönlümü boş işlerden aşk arıtınca; boyuna hanlar hânını ben kul, konuk eyledim.
- 11- Can kuşuyum bu kafeste hem hanlar hânının belirtisi; o benimle ben onunla burada dolaştım.
- 12- Ben o hânın güzelliğinden belirti bulunca; kendimi parlak bir Güneş yaptıktan sonra (onun) zerresi olsam ne olur?
- 13- O güzelin ışığını benden kim isterse; gerçeklik bulduğum zaman ben de veririm.

Bu çalışmada altıncı şiir olarak ele aldığımız şiirinde Akşemseddin, aşk ve âşğın ayrılık acısı temasını işlemektedir. Bu şiirinde kendi benliğini, İbrahim Peygamber'in İsmail'i kurban ettiği gibi ilahi aşk yolunda kurban ettiğini ifade eden Akşemseddin, Allah zikrini her daim zikrederek artık tamamen O'nunla dolduğunu ve O'nu görmek arzusuyla yanıp tutuştuğunu ifade etmektedir. Akşemseddin bu şekilde ilahi aşkla öyle dolup taşmıştır ki; şan, şöhret ve her türlü övgüden vazgeçerek, milletin kınamasından rahatsızlık duymamaya başlamıştır. İlahi aşk duygusuyla gönlü tamamen dolunca boş işlerden yüz çevirdiğini ve Allah'a vâsıl olabilmek için gönlünü âdete bir hana çevirdiğini ifade etmektedir. Bu yolla güneş gibi parlamaya başlayarak gerçek güneşin bir zerresini oluna bilineceğinden bahsetmektedir.

SONUÇ

Akşemseddin, İstanbul'un fethi gibi önemli bir hadisede büyük rol oynamıştır. Bu yönü ile oldukça meşhurdur. Fakat o, meşhur olduğu bu yönünün ötesinde çok farklı ve az bilinen birçok başka yönü ile eşsiz bir kişiliktir. İstanbul'un fatihi Fatih Sultan Mehmet Han'ın hocalığı dışında ardında on dokuz adet el yazma eser bırakmıştır. Bu onun üretken bir yazar olduğunu da kanıtlamaktadır. Tıp ve eczacılık alanında yazdığı Maddetü'l-Hayat adlı eserinde mikrobu ve bulaşıcı hastalıkları 1400 lü yıllarda Fransız Pasteur'dan yüzyıllar önce detaylı bir şekilde tanımlamıştır. Hacı Bayram Veli ile tanıştıktan sonra tasavvuf yoluna girmiştir. Hacı Bayram Veli'nin kendisine taktığı Akşemseddin ismiyle meşhur olmuş ve kısa sürede onun halifesi olmayı başarmıştır.

Tasavvuf yoluna girdikten sonra özellikle şairliğe merak salmıştır. Ankara Milli Kütüphane eski Müdiresi Müjgân Cumbur tarafından mahlaslarından kendisine ait olduğu kesin olarak belli olan, 38 adet şiiri yakın zamanda keşfedilmiş ve ilim dünyasına kazandırılmıştır. Bu şiirler incelendiğinde şiirlerin tamamının tasavvuf muhtevalı olduğu görülmektedir. Özellikle ilahi aşk neredeyse tüm şiirlerinde temas ettiği ortak bir konudur. Bu ana konu dışında dünyanın geçiciliği ve basitliği, nefsin ruha karşı düşmanlığı gibi konular neredeyse tüm şiirlerinde ele aldığı ortak konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca zaman ve mekân ötesine mutasavvıfların sıçrama yapabildiği gibi konular da şiirlerinde yer yer değindiği hususlar arasındadır.

Akşemseddin, bu makale çalışmasında ele aldığımız altı şiirinin hepsinde, tasavvufi meseleleri ele almaktadır. Nefis engelinin ortadan kaldırılması, aşk ateşiyle nefsin kötü özelliklerinin yakılıp yok edilebileceği ve nihayetinde Allah'a ulaşılabilmesi hususları Akşemseddin'in çalışmamızda ele aldığımız altı şiirinde bahsettiği hususlardır. Özellikle aşk teması en vurgulu işlediği temadır. Aşksız hedefe ulaşamayacağı, şekilsel ibadetler ile yetinenlerin aşk ehlini hiçbir şekilde anlayamayacağı gibi hususlar şiirlerinin büyük bir bölümünde tekrar tekrar ifade edilmektedir. Ayrıca bu altı şiirinin hepsinin son beyitlerinde Akşemseddin, Şems ve Şemseddin mahlasları kullanarak şiirlerin kendine ait olduğunu belgelemiştir. Akşemseddin'in bu çalışmada ele aldığımız altı şiirinin dışındaki tüm şiirleri

de dini ve tasavvufi muhtevalıdır. Dünyanın geçiciliği, gerçek yurdun ahiret yurdu olduğu, masiva olarak tanımladığı, âlemdeki Allah dışındaki tüm varlıkların aslında bir hayalden ibaret olduğu, asıl olanın Allah'ın Zâtı olduğu ve tüm âlemin O'nun tecellisinden ibaret olduğu gibi hususlar nerdeyse tüm şiirlerin ortak ana temasıdır. Akşemseddin diğer tüm şiirlerinde de Şemsî, Şems ve Şemseddin mahlaslarını kullanmaktadır. Zaten biz bu mahlaslara bakarak şiirin Akşemseddin'e ait bir şiir olduğunu anlamaktayız. Muhtemelen Akşemseddin'in mahlas atmadığı şiirleri de bulunmaktadır fakat biz Akşemseddin'e kesin olarak ait olduğunu ispatlayamadığımız şiirleri, onun 38 adet şiiri içinde değerlendirmemekteyiz. Akşemseddin'e ait 38 adet şiirin tamamının 'Akşemseddin Divanı' başlığı altında özel bir sözlük eşliğinde kitap olarak basılması nihai hedefimizdir.

KAYNAKÇA

- Ayvansarâyî, (1375). Vefâyât-ı Meşâyih: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kitaplığı, no: 2464, İstanbul.
- Cebecioğlu, E. (2001). "Akşemseddin'de bazı Tasavvufi Kavramlar": Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (C. XLII), Ankara.
- Çankaya, A. (2003). İstanbul'un Manevi Fatih Akşemseddin Hazretleri Tasavvuf ve İstanbul'un Fethi: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yayınları, Ankara.
- Çelik, M. (2011). Her Yönüyle Akşemseddin Hazretleri: Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Eraslan, K. (1984). Akşemseddin'in Dinî Tasavvufi Şiirleri: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Erkaya, M. E. (2019). Mânevî Eğitim Metodu Olarak Halvet, İlâhiyât Yayınları: Ankara.
- Hacı A'li. (Tarihsiz) Tuhfetü'l-Mücahidîn ve Behçetü'z-Zâkirîn: Nuruosmaniye Kütüphanesi, No: 2293., İstanbul.
- Kaçalin, M.-Y., Ali İ. (1994). Akşemseddin'in Hayatı ve Eserleri: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Karadeniz, Zeria, (1964) Hasatlar ve San'atlar Velisi Hacı Bayram Velî: Okat Yayınevi, İstanbul.
- Karaman, N. (1992). Hazreti Akşemseddin Tek Başına Bir Üniversite: Akşemseddin Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Lâmiî, Ç. (1993). Nefahat Tercümesi: Marifet Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, M.A. (2017). Akşemseddin'de Allah, Kâinat ve İnsan: Kalem Neşriyat, Ankara.
- Yıldız, M.A. (2019). "Akşemseddin Divanından Örnekler -IV-" V. Uluslararası İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı: Pdf Yayın (), Antalya.
- Yıldız, M.A. (2019). "Akşemseddin Divanından Örnekler -VI-", 2. Erasmus Uluslararası Akademik Araştırmalar Sempozyumu Tam Metin Bildirileri Kitabı: Asos Yayınları, Paris.
- Yıldız, M.A. (2019). "Akşemseddin Divanından Örnekler -VII-" 11. Dil, Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Kongresi Tam Metin Kitabı: Saybilder, Rize.
- Yıldız, M.A. (2016). "Akşemseddin'in Eserlerine Genel Bir Bakış", Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Gümüşhane.
- Yücel, A. (1994). Akşemseddin'in Eserlerinin Dinî-Tasavvufi Açından Tahlili, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.